

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ СПОРТ МИНИСТРЛІГІ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ МУЗЕЙІ
«ТУҒАН ЖЕР» ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ӨЛКЕТАНУШЫЛАР БІРЛЕСТІГІ»
ҚОҒАМДЫҚ БІРЛЕСТІГІ

ҚАЗАҚСТАННЫҢ КИШЕЛІ ЖЕРЛЕРІНІҢ ГЕОГРАФИЯСЫ

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК
КОНФЕРЕНЦИЯ ЖИНАҒЫ

Нұр-Сұлтан–2019

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ СПОРТ МИНИСТРЛІГІ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ МУЗЕЙІ
«“ТУҒАН ЖЕР”» ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ӨЛКЕТАНУШЫЛАР БІРЛЕСТІГІ»
ҚОҒАМДЫҚ БІРЛЕСТІГІ**

**МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ И СПОРТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
НАЦИОНАЛЬНЫЙ МУЗЕЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ОБЩЕСТВЕННОЕ ОБЪЕДИНЕНИЕ
«ОБЪЕДИНЕНИЕ КАЗАХСТАНСКИХ КРАЕВЕДОВ “ТУҒАН ЖЕР”»**

ҚАЗАҚСТАННЫҢ КИЕЛІ ЖЕРЛЕРІНІҢ ГЕОГРАФИЯСЫ

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК КОНФЕРЕНЦИЯ ЖИНАҒЫ

САКРАЛЬНАЯ ГЕОГРАФИЯ КАЗАХСТАНА

**СБОРНИК МЕЖДУНАРОДНОЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ**

3 қазан - октябрь

**Нұр-Сұлтан
2019**

УДК 911
ББК 26.82
Қ 15

ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛАР:

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ СПОРТ МИНИСТРЛІГІ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ МУЗЕЙІ
«“ТУҒАН ЖЕР”» ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ӨЛКЕТАНУШЫЛАР БІРЛЕСТІГІ» ҚОҒАМДЫҚ БІРЛЕСТІГІ**

ҰЙЫМДАСТЫРУ КОМИТЕТІ:

Ұйымдастыру комитетінің төрағалары:

Б. Әбдіғалиұлы – Қасиетті Қазақстан ғылыми-зерттеу орталығының жетекші сарапшысы, с.ғ.к.
А.Ш.Нұразхан – ҚР Ұлттық музейі директорының орынбасары, п.ғ.к.

Ұйымдастыру комитетінің мүшелері:

Төлеген Қ., Жұмабаев Б.Е., Екимбаева А.С., Сураганова З.К., Кенжебекова Р.Н., Абдигалиева Д.К,
Шауенова Г.А., Жұманбаев Д..

Қ 15 Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы = Сакральная география Казахстана
Халықаралық ғылыми-тәжірбиелік конференция материалдарының жинағы = Сборник материалов
международной научно-практической конференции. 3 қазан = 3 октября, 2019 ж. – Нұр-Сұлтан,
2019. – 345 б.

ISBN 978-9965-23-514-6

Жинаққа ғылыми-тәжірбиелік конференцияға (3-қазан 2019 ж., Нұр-Сұлтан) ұсынылған материалдар енгізілді. Ғылыми-тәжірбиелік конференцияның тақырыбы – «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы». Еңбекте Қазақстанның киелі жерлерінің мәдени-географиялық аймағындағы бастапқы, символдық атрибуттық және басқа да қасиетті деңгейлерін анықтауға арналған теориялық және әдіснамалық негіздері; республиканың рухани қасиетті нысандарын зерттеу, сақтау және көпшілікке насихаттау бойынша тәжірбиелік ұсыныстар, сондай-ақ қасиетті жерлердің географиясын музей кеңістігінде қайта таныстыру мәселелері қарастырылды.

Жинақта ұсынылған материалдар авторлық редакцияда жарияланады.

Сборник содержит материалы, представленные к международной научно-практической конференции (Нұр-Султан, 3 октября 2019 года). Тема научно-практической конференции «Сакральная география Казахстана». В рамках заявленной темы обсуждаются: теоретико-методологические основы сакральной географии, определения базового онтосмыслового, символического, атрибутивного и др. уровней сакрального в культурно-географическом поясе святынь Казахстана; практические рекомендации по изучению, сохранению и популяризации сакральных объектов республики, а также проблемы репрезентации сакральной географии в музейном пространстве.

Представленные в сборнике материалы публикуются в авторской редакции

УДК 911
ББК 26.82

ISBN 978-9965-23-514-6

© Қазақстан Республикасы Ұлттық музейі, 2019
© «“Туған жер”» қазақстандық өлкетанушылар бірлестігі»
қоғамдық бірлестігі

ҚАЗАҚСТАННЫҢ РУХАНИ ҚАСИЕТТІ ОРЫНДАРЫН
ЗЕРТТЕУ, САҚТАУ ЖӘНЕ КӨПШІЛІКKE ТАРАТУ
БОЙЫНША ПРАКТИКАЛЫҚ ҰСЫНЫСТАР

ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ИЗУЧЕНИЮ,
СОХРАНЕНИЮ И ПОПУЛЯРИЗАЦИИ ДУХОВНЫХ
СВЯТЫНЬ КАЗАХСТАНА

Жаратушы Алла халықтың жадында бабаларымыздың ізгі амалдарын сақтап, ұрпақтан ұрпаққа жеткізуге нәсіп етсін!

Әдебиеттер:

1. Хазреттердің қолжазбалары. «ӘУЛИЕЛЕР ОРДАСЫ» Қоғамдық Қорыдан.
2. Көпейұлы М. Ж. Көп томдық шығармалар жинағы. – Алматы: Ел шежіре, 2010. Т. 3. – 532 б.

УДК 395.83

СУРАГАНОВА Зубайда Кабиевна
Государственный историко-культурный музей-заповедник «Бозок»
(Нур-Султан)

ТКАНЕВЫЕ АТРИБУТЫ И ДАРОПРИНОШЕНИЯ НА СВЯТЫХ МЕСТАХ КАЗАХСТАНА: РАЗВИТИЕ ТРАДИЦИИ

В работе предпринята попытка на основе описаний разнообразных атрибутов и приношений на святых местах в Казахстане и сопредельных с ним территориях представить широко распространенный предметный код из ткани. Опираясь на исторические источники, научные исследования и полевые материалы показывается изменение в ритуале тканевых дароприношений на святых местах в Казахстане.

Ключевые слова: ақтық, байрақ, обетные лоскуты, магия, жыртыс, тәбарік, туг, жалау, құт.

Жұмыста Қазақстанда және онымен шектес аумақтарда әр түрлі атрибуттар мен қарым-қатынас сипатының негізінде матадан кең таралған пәндік код ұсынуға әрекет жасалды. Тарихи дереккөздерге сүйене отырып, ғылыми зерттеулер мен далалық материалдарға сүйене отырып, Қазақстандағы қасиетті жерлерде тін сыйлықтарының салт-жоралындағы өзгерістерді көрсетіледі.

Кілт сөз: ақтық, байрақ, құрақтар, магия, жыртыс, , тәбарік , туг, жалау, құт.

Цель настоящей работы – показать изменение в ритуале *зиарата* к тканевым дароприношениям, наблюдаемым на сакральных объектах Казахстана в этнографической современности.

Арабский термин الزيارة – «аз-зийара» (букв. «посещение») означающий паломничество к святым места прочно вошел в лексику многих исламизированных народов. Позднее словом «зийара» – «посещение» стали называться и собственно святыни (в современном русском написании — зияраты) [1, с. 672-674]. Сегодня в казахском языке словом «зиарат» обозначают как святое место, объект паломничества [2, с. 518], так и паломничество [3].

В 2017 году в рамках реализации государственной программы «Рұхани жаңғыру», инициированной Президентом Республики Казахстан Н. Назарбаевым, в стране велась интенсивная научно-исследовательская работа по изучению сакральных объектов по проекту «Сакральная география» или «Духовные святыни Казахстана». Эта задача осуществлялась под руководством научно-исследовательского центра «Сакральный Казахстан» Национального музея Республики Казахстан.

Статья подготовлена на основе полевых исследований, проведенных в Жанаркинском районе Карагандинской области (2006), Южно-Казахстанской, Кызылординской, Карагандинской областях (2017), Улытауском районе Карагандинской области (2019). Полевые исследования в августе 2006 года проводились в рамках изучения похоронно-поминальной обрядности казахов Центрального Казахстана. В 2017, 2019 гг. темой исследования стали ритуалы поклонения, паломничество на сакральные объекты.

В ходе исследования были использованы традиционные методы полевой этнографии (интервью, наблюдение, включенное наблюдение).

Структура статьи предполагает во-первых, освещение рассматриваемого вопроса в контексте исторических источников. Будет показано, что ткань в архаической и традиционной культуре имела сакральный и престижный характер.

Отрезы и лоскуты ткани имели широкое применение в маркировании сакральных территорий, в обрядах поминовения у тюркских народов. Тканевые атрибуты и практики дароприношения на сакральные объекты во время паломничества на территории Казахстана и на сопредельных территориях были весьма разнообразны: ритуальные знамена, обетные лоскуты, тканевое покрывало на надгробие святого. Во-вторых, предполагается ознакомиться с современным состоянием осмысления и использования даров из материи, которые приносят паломники на святые места.

В культуре многих народов мира к ткани относились как к священному, престижному предмету и оберегу. Финская исследовательница К.Р.В. Викман «приводит целую группу представлений, связывающих ткачество с... магией, где ткань является оберегом, защитой. Позднее, по мере того, как стирается память о значительности оберега тканью, - подчеркивает ученый, - оберег усложняется и закрепляется священными знаками на ткани, ее вышивкой или окрашиванием. Ткань покрывается вышивками, и они придают большую силу оберегу. В таком виде на более поздних стадиях общественного развития она посвящается, приносится в жертву духам или богам [4, с.115].

В древности ткань у тюрков была обязательным элементом сакральных, свадебных и утешительных даров. В тюркской и казахской культурах ткань всегда имела престижный статус, и нередко приобретала характер жертвы и дара. Замечательно описанные в исторических источниках обычаи раздачи лоскутов из ткани и одежды в рамках обрядов перехода, по всей видимости, восходили к практикам жертвенных потлачей. Лоскуты от одежды правителей, успешных индивидов имели магическое значение. Так, у казахов из сорока лоскутов от одежды стариков или семи лоскутков из семи домов – *жеті жерден жеті құрақ* (букв.: «из семи мест – семь лоскутков») шили распашонки для младенцев (*ит койлек* – «собачья рубашка») для того чтобы дети прожили долгую, полноценную жизнь [5, С.75-76; 6, С.50]. Лоскуты «разрезанного платья покойника» раздавали у казахов после похорон [7, с. 25].

Дары тканью долгое время сохраняли престижность. Одним из самых ценных свадебных даров у казахов был и остается подарок матери невесты – *сут ақы* (букв. «плата за молоко матери»). Как показывают источники XIX в. стоимость *сут ақы* равнялась стоимости от 1 до 7 верблюдов [8, с. 43]. По всей видимости, термин *сут ақы* имеет прямое отношение к дорогой материи и восходит к древнетюркскому «ауї» («драгоценность, сокровище, дар, шелковая ткань») [9, с. 17; 10, с. 28, 34, 35]. Слово «ауї» в значении «драгоценный шелк» [11, с. 119] и «шелк, дары» [12, с. 140-141] чаще всего отмечается в раннюю тюркскую эпоху. По мнению автора казахское *ақы* генетически и семантически происходит от древнетюркского *ауї* («шелк, дары, драгоценности, драгоценный шелк»). Еще в древности привозной дорогостоящий шелк вошел в число престижных даров в силу отсутствия его производства в условиях мобильной активности тюркского населения. Устойчивость его названия в брачном обмене у казахов в качестве значимого дара для матери невесты легко объяснить тем же – казахи вплоть до начала, а где-то и до конца XIX века продолжали сохранять традиционный хозяйственный уклад жизни передвигаясь по степным просторам в круговороте смены пастбищных угодий.

Шелк китайские владетельные дома поставляли в раннее средневековье на похороны и поминания тюркских правителей. Известно, что на похороны тюркского Шиби-хана для утешения из Дома Суй были отправлены 30 000 кусков шелковых тканей [13, с. 232]. При погребении ханов и беков бедным раздавали отрезы шелковой ткани под названием *ешук* [11, с. 101].

Подобные случаи можно рассматривать в качестве модификации обычая разрывания одежды покойного, которая носила название *тәбарік*. *Тәбарік* (с араб.: «испрашивание благословения») – вещь, взятая на поминках в память о покойном согласно традиционным представлениям имела характер сакрального предмета или предмета религиозного поклонения [14, с. 274, 279].

Согласно традиционным верованиям казахов, получение лоскута ткани – *жыртыс* (от *жырту* – разрывать) на похоронах позволяло человеку приобщиться к долголетию и социальному статусу покойного. В конце XIX века *жыртыс* делили на кладбище на «девятки» и передавали через представителей каждому роду со словами: «Вот вам на ваш род». Тем самым предоставляя осуществление дележа внутри родовой группы [15, с. 49]. Особенно ценились те лоскуты, что раздавали на похоронах людей, проживших более 60 лет. По этому поводу существовало выражение: «*Бізге да оның жасын берсін*» (букв. «Пусть и нам достанется его долголетие»).

В традиционной культуре казахов в церемониях обрядового дележа часто используются лоскуты ткани. Ткань в виде лоскутов и отрезов выполняла в обрядово-ритуальных практиках роль магических предметов (наделение долголетием, выдающихся качеств их бывших владельцев).

В современной погребальной обрядности казахи, давая *бата* – приношения, своего рода, вспомоществование семье покойного (деньгами и вещами) получают, в свою очередь, от семьи покойного лоскуты ткани – *тәбарік* в виде отрезов плюшевой или шелковой ткани (в зависимости от суммы вспомоществования, от родственной близости, возраста и др. факторов).

Отрезы и лоскуты ткани имели широкое применение в маркировании сакральных территорий, в обрядах поминания у тюркских народов.

В маркировании статуса, территории у древних тюрков выступали знамена – *байраки*, *туги*, *бунчуки* (*байрақ* – знамя, флаг; *batraq* – древко с шелковым полотнищем; *beşkäm* – бунчук из шелка или хвоста антилопы (укрепляли на конях); *tuу* – знамя, бунчук; *tüg* – волосы, шерсть) [9].

«Традиционный древнетюркский *туг* представлял собой конский хвост, или пучок конского волоса, прикрепленный к жерди» [16, с. 116], или вертикально расположенный деревянный шест, установленный «в непосредственной близости от почитаемого объекта...» имеющий наверху, ниже которого крепились «кусочек материи, часто треугольной формы (в основном красного или белого цвета), пуски конского волоса (или конский хвост) иногда колокольчики, и разноцветные ленты» [16, с. 113]. Позднее в Центральной Азии они «представляли собой срубленные под корень стволы тополей с прикрепленными полотнищами флагов, опутанными обетными тряпочками – дарами паломниц» [16, с. 14].

В соответствии со средневековыми источниками знамя было в тюркской среде непременным и престижным символом власти не только правителя, но и др. владетелей, согласно табели о рангах [17]. В мировоззрении тюрко-монгольских народов *туг* выступал в качестве символического приюта души умершего. Известно, что «в монгольской традиции *туг* издревле имел сакральное значение, символизируя духа-защитника народа и войска» [16, с. 121]. Так, *туг* Чингисхана был «священным объектом, и монголы верили в то, что в нем обитает душа их вождя, который следит за своим народом. Ему подносили кумыс, расплескивая его вокруг... Почитание духа Чингисхана является одним из самых ярких примеров культа предков, он всегда играл важную роль в религии монголов» [18].

Исторические источники сохранили сведения о магических практиках, связанных с *тугами*. Во время пребывания у Махмуд-хана, своего дяди по матери летом 1502 года

будущий основатель империи Великих Моголов, двадцатилетний Бабур, после безуспешной попытки вернуть Самарканд и трон Тимуридов у Шейбани, стал участником ритуала завораживания знамен – *тугов*. Обряд был проведен согласно монгольскому обычаю и установлениям Чингиз-хана: «Хан сошел с коня. Перед ханом водрузили девять бунчуков («туг»). Один монгол, привязав длинную белую бязь к средней бычачьей мозговой кости взял (ее) в руку, а другой (монгол), привязав три куска длинной бязи к трем бунчукам пониже хвостов («кутас»), пропустил (их) под бунчучными древками. На край одной бязи ступил хан; на край другой бязи, привязанной к бунчуку, я ступил, и на край еще другой бязи – султан Мухаммед-Ханикэ (сын хана). Тот монгол, который эти куски привязывал, взяв в руку обвязанную бязью среднюю бычачью мозговую кость, произнося что-то по-монгольски и обратившись к бунчукам, делает знаки. Хан и все присутствующие брызгают кумысом («кымызлар») в сторону бунчуков. Один раз играют на всех гобоях («нефир») и барабанах («накара»). Все стоящие в строю воины издают один раз боевой клич («суран»). Трижды так проделывают. После этого сев на коней и кликнув боевой клич, все это войско мчится вдаль. Среди монголов установления («тузук») Чингиз- хана держатся поныне точь-в-точь, как Чингиз-хан их создал и оставил» (Самойлович,) [19, с.431-432].

Как отмечают исследователи, начиная «с XIV века *туг* становится непременным атрибутом поклонения» (Терлецкий с. 123) [16, с. 123], хотя «все элементы *туга*, их символизм и сакральные функции относятся к доисламской эпохе» (терлецкийс.141) [16, с. 141]. «Древнее семантическое значение *туга* как связующего звена между земной и небесной сферами, символа верховной власти находят отражение в мусульманский период... Внедрение знамени со стягом и навершием в культ мусульманских праведников и традицию совершения паломничеств... вероятно следует признать отголоском использования подобных сооружений в погребально-поминальной обрядности более древних культур, следы которых прослеживаются в среде кочевых народов Центральной Азии» - отмечает С.Н. Терлецкий (терлецкий с.143) [16, с. 143]. В целом *туги* воспроизводят исторические артефакты – элементы народного ислама, которые воспринимались верующими и паломниками как культовые, святые реликвии, обладающие иерофантическим (проявление божественного, священного) характером.

Слова «*байрак*», «*ту*», «*жалау*» (знамя) у казахов являются синонимом слова *туг*. У Ч. Ч. Валиханова есть упоминание об инструментальной домбровой пьесе «*Ала Байрак*» - «Пестрое знамя» (Валиханов,). [16, с. 21, 101]. Под «*ту*» А.Ш. Бимендиев подразумевает знаменный комплекс, упоминаемый в казахском фольклоре: «*көк ала ту*» («синее пестрое знамя»), «*ала-шубар ту*» («огненно пестрое знамя»), которые принадлежали чингизидам [22, с. 40].

На фотографии Н. Н. Нехорошева «Тай-казан в мавзолее Ахмада Йасави» со стеклянного негатива 1871–1872 гг. из фотоотдела Научного архива Института истории материальной культуры РАН (№ IV–579) вокруг тай-казана в мавзолее установлены 10 *байраков* с конскими хвостами [23, с. 246]. Тот же сюжет присутствует и в книге М. Е. Массона «Мавзолей Ходжа Ахмеда Ясеви» [24, с. 6]. Отсутствие тканевых лоскутов на *байраках* на снимках свидетельствует об устойчивости древнетюркской традиции *тугов* (от тюрк.: *tüg* – волосы, шерсть).

На *байраках* в современной экспозиции музея-заповедника “Азрет-Султан”, по-тюркской традиции, ниже металлических наверший также присутствуют конские хвосты. По традиции бумага с оттисками 11 имен (*Ахмад-и Ханбал*, *Ахмад-и Хайр ан-Нассадж*, *Ахмад-и Аркам*, *Ахмад-и Мухтар*, *Ахмад-и Кабир*, *Ахмад-и Сагарийа*, *Ходжа Ахмад Йасави*, *Ахмад-и Мурсал*, *Ахмад-и Хидрвайх (Кудирийа)*, *Ахмад-и Раванда*, *Ахмад-и Джамми*) на печатях (мухр) при разных обстоятельствах служила адептам в качестве талисмана (*тұмар*), что связывает их с магией приобщения к сакральному и, согласно традиционным представлениям, обеспечивало здоровье и благополучие его получателям. «Считается, что обращение к духам этих святых может оказать чудесное воздействие» [25, с. 136]. Сами навершия с 11 именами Ахмада воспроизводят в верхнем лунообразном элементе кыпчакскую традицию, с той лишь

разницей, что «рога» полумесяца по-мусульманской традиции направлены не вверх, а в сторону. Известно, что кыпчакские знамена имели навершие в виде двузубца или полумесяца, обращенного «рогами» кверху [26].

По оставленному Б. Залесским описанию мавзолея святого Актыкена, расположенного недалеко от Мугоджарских гор, можно судить о тканевых дароприношениях святым: «Гробница обложенная камнями, высокочтима, и множество лоскутков и других даров такого рода висят вокруг нее также, как мы это видели на ветках священных деревьев» [27, с. 70]. Казахи почитали такие могилы и берегли их как чудотворные. Рядом с ними возникали кладбища. Считается, что все захороненные здесь охраняются духом святого – *әулиең қорғауысында* [3]. Согласно полевым материалам известного казахстанского этнографа Р. М. Мустафиной на могиле святого *Жалаулы-ата* – погибшего за веру воина, в Сауране, «возвышается шест с белой ветхой тканью» (Мустафина, с. 130). [28, с. 130].

Наличие схожих со среднеазиатскими *тугами* тканевых полотен у казахов – *жалау*, прикрепленных к жердям и дароприношений – *ақтық* (обетные лоскуты) в местах поклонения довольно давняя традиция у казахов. В XIX в. сакральность *мазаров* отмечалась наличием над ними множеством знамен «*джалау*». Как утверждает Ч. Ч. Валиханова, они служили доказательством святости. «Всякий проезжающий из кайсаков через это место в богобоязненном страхе и религиозных чувствах совершает обряд, который сопровождается чтением молитв; разумеется, этим [хотят] угодить праведнику и получить через то милость Магомета» - отмечает Ч. Ч. Валиханов [20, 1985. С. 158].

Приношения даров во время посещения святых мест – *зиарата* для тюркских народов – давняя традиция. Известно, что в сентябре 1397 года в ходе обряда *зиарата* могиле Ходжа Ахмеда Эмир Тимур, «выполнив его,... наградил подарками и приношениями живших при мазаре и некоторых из окружающих» [Массон, с. 5]. Святые места у мусульман Центральной Азии, Северного Кавказа, Поволжья, Урала, Западной и Южной Сибири называются *мазарами* [] или *аулие, овлия* (от араб. ал-аулийа' «святые») [1Алекперов]. «Паломничество к святым местам имеет в своей основе доисламские обычаи, которые подверглись исламизации... Считается, что божьим покровительством наделены и могилы «святых», потому что после физической смерти «святых» их благодать (ал-барака) только возрастает. Местные жители часто наделяли могилы «святых» не только божьей благодатью, но и даром чудотворчества, которым те обладали при жизни. Эта идея получила в народных преданиях самостоятельное значение: молва стала приписывать чудеса уже и могилам праведников» [1, с. 672-674].

Помимо тканевых знамен на могилах святых отмечаются покрывала для надгробий – *кабыр*. Одним из таких покрывал «кабырпуш» в 1930-е гг. было накрыто мраморное надгробие Ходжа Ахмеда Яссауи [24, с. 23]. В 1991 г. погребение в ветхой, полуразрушенной усыпальнице святого Шопан-ата «покрывали куски ткани белого и зеленого цветов» [28, с. 137-138].

Полевые наблюдения 2017, 2019 гг. позволяют выявить общее для многих святых мест в Казахстане – надгробия в усыпальницах святых вне зависимости от пола в настоящее время полностью покрыты специально покрывалами, сшитыми из синтетического шелка белого, разных оттенков зеленого цветов или недорогой белой бязи, хлопковой ткани. Тканевые покрывала специально сшиты с учетом размеров надгробий.

Тканевые дароприношения у казахов – *ақтық* прежде были лишь полосками материи или оторванными от одежды лоскутами (обетные лоскутки). «Узелок лоскутка означает загаданное желание, которое поможет исполнить «святой» [1]. Их также привязывали к деревьям, отсюда и их название – «деревья в лохмотьях» [27, с. 70]. Обетные лоскуты вешали на деревья. Поклонение деревьям среди казахов нашла отражение в этнографических сюжетах XIX века. «В глубине степей, недалеко от Мугоджарских гор, так поклоняются дикой многоствольной сливе, часть которой уже засохла, но никто не отваживается тронуть сухие ветви. Число лоскутов и клочков бараньих шкур, висящих на нем, все возрастает, и

гнездо степного орла, которое он там свил, никогда не будет разорено, так как священное дерево ему покровительствует» [27, с. 70].

Этот обычай известен и у других тюркских народов. Как отмечают исследователи: «обычай завязывать разноцветные ленточки, лоскутки материи (белого, зеленого, голубого, красного, желтого цветов) на оградах могил святых среди мусульман в Астраханском крае» достаточно распространен [29, с. 130]. У северокавказских мусульман лоскутки материи, привязанные к веткам дерева, кустарника, а при отсутствии таковых — к палке, воткнутой в землю около могилы и укрепленной у основания грудой камней» обозначают словом *nir*, которое также означает обнесенную обычным или речным камнем могилу «святого», внутри которой растет дерево. Из описания понятно, что северокавказский *nir* несет на себе характер, как обетных лоскутков, так и ритуальных знамен – *тугов*, *байраков* и т.п. Известно, что «обычай подвешивать цветные ленточки в знак почитания того или иного духа был очень широко распространен у народов Алтая» [30, с. 93]. Ленточки – *жалама* или *кыйра* (от слова *кый* – резать) привязывали на березу или лиственницу. У чувашей в первой половине XIX века в рамках обряда поминовения на кладбище «у всякой могилы в ногах вколачивали палку, длиной аршина в три, и к ней привешивали белые платки, или длинные полотенца» [31, с. 13].

Традиция приносить на святые места дары из материи сохраняют актуальность. Сегодня на святых надгробиях и могилах помимо покрывал из различных видов ткани и разного цвета можно наблюдать множество тканевых дароприношений в виде женских платков, палантинов, шарфов, лоскутов и отрезков материи. Все эти вещи в Казахстане по-прежнему объединены одним названием – *ақтық* (букв. «белый, белизна»). Их приносят на святые места в надежде, что их обращения к ним не останутся без ответа. Белые отрезки из синтетического шелка, бязи или хлопчатобумажной ткани, лоскуты, кладут поверх тканевых надгробий. На ручках дверей мазаров, калиток в ограждении, на ограждении, везде привязаны головные женские платки и аналогичные им вещи. Головные покрывала (платки, шарфы, палантины, косынки) представляют самое большое разнообразие, они ничем не отличаются от тех, что носят современные женщины. Некоторые имеют этикетки или принесены в фабричных упаковках. В 2017 году и этим летом автор неоднократно наблюдал, как женщины из числа паломников приносят тканевые дароприношения (отрезки и обетные лоскуты, женские головные платки палантины, шарфы) и оставляют их на надгробиях, покрывают ими могилы, повязывают к калиткам и камням из которых составлена ограда могил. Часто это новые вещи. Их вынимают из упаковки или оставляют в упаковке [3].

Тканевое дароприношение стало обязательной частью ритуала поклонения. В рамках ритуала поклонения по сокращенной схеме – без жертвоприношения животного, ночевки паломники, как отмечает И. Стасевич, в «качестве приношений используют и *ақтық* — платок, кусок ткани с завязанными в нем деньгами» [32, с. 48].

В ходе *зиарата* сегодня в Казахстане в течение последних лет наблюдается очень интересное явление. *Шырақшы* или руководитель группы паломников после традиционного чтения *дуга* – молитвы на арабском языке начинает распределять между паломниками лоскуты, отрезки ткани, платки и аналогичные им головные уборы, оставленные на сакральном объекте их предшественниками. В своих объяснениях *шырақшы* утверждают, что из *ақтық* – дара они уже превратились после своего нахождения на святых местах в *тәбарік*. Напитавшись «благодатью» святого места эти приношения принесут пользу паломникам, как они говорят. Это понимание близко к таким архаическим понятиям, как иран. «фарн» (хвано), славянская «слава», греческий «даймон», индийский «брахман», «вакан», и «оренда» северо-американских индейцев, «мана» полинезийцев, тюркский «күт» или казахские: «кие», «киелі» [33, Луговский, с. 25]. Все эти явления одного порядка и проистекают из представлений о симпатической магии, точнее ее разновидности – контактной магии. Предмет, как считают, *шырақшы*, находясь, какое-то время на святом месте, инкорпорирует благодать места и духа, которому приписывают святость.

Контагиозная магия у казахов связана с феноменом «*ырым*». В свое время Ч. Ч. Валиханов указал на его важное значение в традиционной культуре казахов XIX в. Он с точностью сумел определить основу, заключенную в этом понятии. По его мнению, *ырым* в одно и то же время включает, и *кие* (священную силу), и *құт* (благополучие, счастье), и *кесір* (зло) [20, с. 166-167]. «*Кие* – это сакральная сила, заключенная в природных стихиях, живом и предметах. Использование предметов, обладающих *кие*, в обрядах, согласно народным верованиям, позволяло получить квинтэссенцию *құт* (закрывающую в себе идею счастья, соединенного с богатством), а неисполнение обрядов наказывалось: *кие* трансформировалось в зло – *кесір* – карательную силу всего, что обладало *кие* [34, с. 46]. Святое место обладает, как представляется и современным паломникам, силой способной «входить в предметы и людей, покидать их, но одновременно и некую единую духовную основу, творящую мир и родственную понятию благодати, так и отдельные ее проявления, персонифицированных духов и божеств, «осеняющих» благодатью конкретных людей или объекты мира» [33, с. 25].

Более прозаическим объяснением зрителей сакральных мест является понимание того, что оставленные дары захламляют территорию сакральных объектов.

Таким образом, на святых местах в Казахстане сохраняются в неравной степени сакральные атрибуты из материи тканевые дароприношения. Из сакральных атрибутов устойчивость сохранили *байраки*, те же *туги*. Надробия на могилах святых накрывают покрывалами.

Вместе с тем отмечается изменение в осмыслении и использовании дароприношений из материи. Тканевые атрибуты и дароприношения продолжают выступать в качестве самостоятельного символического языка или предметного кода, в число которых также включены «объекты, орудия или продукты действий субъекта ритуала»: «сакральные предметы – деревья, камни, специальные постройки, где происходит контакт с божеством, и др.» [35, с. 10, 14]. Если указанные предметы, сверхъестественные свойства которых связывались в прошлом с их чудесным происхождением и включением в круг святынь, то сегодня их наличие свидетельствует об актуальности паломнического ритуала как религиозного, так и светского типов [35, с. 12].

Литература:

1. Аликберов А.К. Эпоха классического ислама на Кавказе: Абу Бакр ад-Дарбанди и его суфийская энциклопедия «Райхан ал-хака'ик» (XI-XII вв.) / Ответственный редактор С.М. Прозоров — М.: Вост. лит., 2003. — 847 с.
2. Ислам и советское государство (1944-1990): сборник документов. Вып. 3 / сост., автор предисловия Д. Ю. Арапов. – М.: Изд. дом Марджани, 2011. – 528 с.
3. Полевой материал автора. 2006 (Карагандинская область, Жанаркинский район), 2017-2019 гг. (Кзылординская, Южно-Казахстанская, Карагандинская области).
4. Гаген-Торн Н.И. Обрядовые полот у народностей Поволжья // Этнографическое обозрение. № 6. 2000. – С. 103-117.
5. Тохтабаева. Ш. Ж. Шедевры Великой степи: монография. – Алматы: Дайк-пресс, 2008. - 240 с.
6. Шаханова. Н. Ж. Мир традиционной культуры казахов: (этнографические очерки). – Алматы : Казахстан, 1998. – 184 с.
7. Назаров Ф. Записки о некоторых народах в землях средней части Азии. М., 1968. – 77 с.
8. Добромыслов А. И. Суд у киргиз Тургайской области в XVIII-XIX веках., Казань, 1904. – 52 с.
9. Древнетюркский словарь. Л., 1969. – 696 с.
10. Малов С. Е. Памятники древнетюркской письменности: Тексты и исследования. М., Л., 1951. – 451 с.

11. Қашқари М. Түрік тілінің сөздігі: (Диуани лұғат–ит–түрік): 3 томдық шығармалар жинағы / Қазақ тіліне аударған, алғы сөзі мен ғылыми түсініктерін жазған А. Егеубай. Алматы, 1997. – Т. I. – 590 с.
12. Орхонские надписи. Кюль-тегин. Бильге-каган. Тоньюкук. Семей, 2001. – 250 с.
13. Бичурин Н. Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. В 3 т. Алматы, 1998. Т. 1. – 485 с.
14. Рустемов Л. З. Казахско-русский толковый словарь арабско-иранских заимствованных слов. Алма-Ата, 1989. – 320 с.
15. П. Обычаи киргизов Семипалатинской области // Русский вестник. – М., 1878. – Т. 137. – С. 22-66.
16. Терлецкий Н.С. Некоторые древние атрибуты мусульманских мест паломничества и поклонения (к вопросу о функциях и символике *туга*) // Центральная Азия: Традиции в условиях перемен. Выпуск II / Отв. ред. Р.Р.Рахимов, М.Е.Резван. СПб.: МАЭ РАН, 2009. – С.112-149
17. Самашев З.С. Көне түркі графикасы. Монография. – Астана: Тюркская академия, 2013. – с.
18. Филлипс Э. Д. Монголы. Основатели империи Великих ханов. [Электронный ресурс]: https://historylib.org/historybooks/E--D--Fillips_Mongoly-Osnovateli-imperii-Velikikh-khanov-/3 [Электронный источник]: https://historylib.org/historybooks/E--D--Fillips_Mongoly-Osnovateli-imperii-Velikikh-khanov/ (дата обращения: 11.08.2019)
19. Самойлович А. Н. Монголо-шаманский обряд завораживания бунчуков в начале XVI в. // Живая старина. 1911. вып. III—IV, СПб., 1912. – С. 429-432.
20. Валиханов Ч. Ч. Следы шаманства у киргизов // Избранные произведения / Под ред. акад. АН КазССР А. Х. Маргулана. Алма-Ата, 1958. – С. 144-176.
21. Валиханов Ч.Ч. Собрание сочинений в пяти томах. Том V. Графическое наследие. – Алма-Ата: Издательство «Наука» Казахской ССР, 1972. – 143 с.
22. Бимендиев А.Ш. Знамя как символ власти казахских ханов-чингизидов (по изобразительным и этнографическим источникам). – Отан тарихы. 2015. № 3 (71). – С. 18-46
23. Резван Е.А. Туркестан / Резван Е.А. Туркестан. Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера) РАН и Национальный филиал Межгосударственной телерадиокомпании «Мир» в Республике Казахстан (Серия «Мой мир ислама», т. 1). – Санкт–Петербург-Алматы, 2016. – 328 с.
24. Массон М.Е. Мавзолей Ходжа Ахмеда Ясеви / Сыр-Дарьинское отделение общества изучения Казахстана. – Ташкент: Типо-лит № 2 Узполитграфтреста, 1930. – 25 с.
25. Муминов А.К. Сакральные семьи в Центральной Азии: между этничностью и религиозностью // Семья в Центральной Азии: новые перспективы изучения / Ред. С.Рош. Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 2017. 130-137.
26. Рабинович М. Древнерусские знамена (X - XV вв.) по изображениям на миниатюрах // Новое в археологии. Сборник статей, посвященный 70-летию А. В. Арциховского // М.: МГУ. 1972. – С.170-182.
27. Залесский Б. Жизнь казахских степей. Алматы, 1991.– 132 с.
28. Мустафина Р.М. Ислам и реликты доисламских мировоззренческих традиций у казахов / Учебное пособие. – Астана, 2010. – 260 с.
29. Сызранов А.В. Культмусульманских святых в Астраханском крае // Этнографическое обозрение № 2, 2006. – С. 127-143
30. Чанчибаева Л. О современных религиозных пережитках у алтайцев // Этнография народов Алтая и Западной Сибири. Сиб. отд. АН СССР ин-т истории, филологии и философии. Новосибирск, 1978. – С. 90-103.
31. Фукс А.А. Записки Александры Фукс о чувашах и черемисах Казанской губернии. Казань: Типография Императорского Казанского университета, 1840. – 329 с.

32. Стасевич И.В. Почитание природных объектов в религиозной практике казахов // Радловский сборник: научные исследования и музейные проекты МАЭ РАН в 2010 г. / Чистов Ю.К., Рубцова М.А. – СПб., 2011. – С. 46-51

33. Луговский Г. О природе сакрального. К истокам духовного опыта. – Б.м.: «Издательские решения», 2015 [Электронный ресурс]: https://bookz.ru/authors/grigorii-lugovskii/o-prirod_959/1-o-prirod_959.html (Дата обращения: 16.07.2019)

34. Сураганова З.К. Обмен дарами в казахской традиционной культуре. – Астана, 2009. – 192 с.

35. Калужникова Е.А. Паломничество как ритуал: сущность и культурно-исторические типы: автореферат диссер. на соиск учен. степ. кандидата культурологии. – Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2007.– 23 с.

ӘОЖ 902.035

СЫЗДЫҚ Ерлан
«Тұран ТВ» телеарнасы
(Түркістан)

ҚАРТ ҚАРАТАУ ЖАСЫРҒАН АҢЫЗДАР

Мақалада Қаратау аймағындағы табиғи мұра ескерткіштері-шатқал, қамал және тағы басқа нысандардың топонимикалық атаулары аңыз-әфсаналар бойынша баяндалады. Көне дәуірдің петролифтері бар, барлық осы нысандар туризмді дамытатын ашақ аспан асындағы музей болуға лайықты екендігі айтылады

Кілт сөз: *Қаратау, шатқал, қорған, аңыз, деректер, таңбалы тас, туризм.*

Айғырұшқан шатқалы

Түркістан атырабының шоқтығын биіктетіп тұрған құтты мекеннің бірі ол қарт Қаратау. Қаратаудың сан сілемдері мен жықпылды жоталарымен кімдер жүріп өтпеді десеңізші. Тау қойнауларынан күн нұрына шағылыса ағып жатқан зәм-зәм бұлақтар мен көз салған жанды еліктірер тастан тасқа ырғыған толқынды өзендері. Міне, сол табиғат сұлулығы мен кереметіне ие Қаратау бағытына қарай автокөлігімізбен жолға шықтық. Бұл сапарымызда Отырар орманы және жануарлар әлемін қорғау мекемесіне қарасты Қаратау орманшылығының аймағындағы сарқырамалары мен қамалдарды әрі таңбалы тастардың мекенін ішкі туризм саласында қаншалықты дамытуға болатынына көз жеткізу болатын.

Жол бастаушымыз Қаратау орманшылығының аға орманшысы Оразбақов Темірхан Бимаханұлы. Әке жолын жалғастырған Темірхан Бимаханұлының бізге айтарыда, көрсетері де мол екенін сезіп келеміз. Тау етегіне іліне айналамызда алуан түрлі гүлдер алқабы кездесе кетті. Бірі-бірнен өткен сұлу. Атаулары да қызық. Діттеген жеріміз Айғырұшқан шатқалындағы Қызыл ата өзенінің бойында өткен күндердің сырын ішіне бүккен тастан қаланған Балақорған мен Қызқорған қорғандары. Қойнауына сан ғасырдың сырын бұққан қарт Қаратау. Қаратау баурайындағы айғырұшқан шатқалы көзге айырықша көрінеді. Бұл шатқал жер ана төсінде болып өткен не тылсым оқиғалардың көне көз жалғыз куәгері. Таудың кереметін тамашалай жүріп шатқалдың неліктен Айғырұшқан деген атауға ие болғанын білудің де сәтін салды. Аңыз желісі былай дейді.

Сонау бір заманда Қаратаудың басынан қаралы көш қайтқан уақытта бұл шатқалды Оразбақ деген ақсақал мекен етіпті. Оразбақ ақсақал таудың алқабын мекен еткен жануардың көпшілігінің тілін біледі екен. Тіпті ұлып қасқырдыда шақыра алатын болыпты. Кей кездері арқардыда қасына жақындатып жем береді екен. Сондай жемделген арқардың бір аналығы Оразбақ ақсақалға бауыр басыпты. Оқта текте келіп жемтігін жеп дүниеге

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Абдигалиева Динара Куанышевна – Қазақстан Республикасы Ұлттық музейі «Қасиетті Қазақстан» ғылыми-зерттеу орталығының кіші ғылыми қызметкері.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: karimova.dinara2801@gmail.com

Абдигалиева Динара Куанышевна – младший научный сотрудник научно-исследовательского центра «Сакральный Казахстан» Национального музея Республики Казахстан.

Республика Казахстан, г.Нур-Султан, e-mail: karimova.dinara2801@gmail.com

Айтбаева Гульзамира Джолдасбековна – Абылай хан атындағы Қазақ халқараларық Қатынастар және әлем тілдері университеті халықаралық туризм менеджменті кафедраның менгерушісі, филология ғылымдарының кандидаты, доцент.

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.,

Айтбаева Гульзамира Джолдасбековна – заведующая кафедрой менеджмента международного туризма Казахского университета международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, кандидат филологических наук, доцент.

Республика Казахстан, г. Алматы, e-mail: z_ussen2018@mail.ru

Айтпаева Гулнара Амановна – «Айгине» мәдени зерттеу орталығының директоры, филология ғылымдарының докторы.

Қырғызстан Республикасы, Бишкек қ. e-mail: aitgul@yahoo.com, office@aigine.kg

Айтпаева Гулнара Амановна – директор культурно-исследовательского центра «Айгине», кандидат филологических наук,

Республика Кыргызстан, г. Бишкек, e-mail: aitgul@yahoo.com, office@aigine.kg

Айткүл Хамит Амантайұлы – Қазақстан Республикасы мемлекеттік Орталық музейінің археология бөлімінің жетекшісі.

Қазақстан Республикасы, Алматы қ., e-mail: dan_nataliksen@mail.ru

Айткүл Хамит Амантайұлы – заведующий отделом археологии Центрального государственного музея Республики Казахстан.

Республика Казахстан, г. Алматы, e-mail: dan_nataliksen@mail.ru

Алпысбес Мақсат Алпысбесұлы – Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, тарих факультеті, Еуразиялық зерттеулер кафедрасы профессоры, тарих ғылымдарының докторы.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: alpysbes@mail.ru

Алпысбес Мақсат Алпысбесұлы – профессор кафедры Евразийских исследований Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилева, доктор исторических наук.

Республика Казахстан, г.Нур-Султан, e-mail: alpysbes@mail.ru

Андас Қажет – Алматы облыстық «Жетісу» газеті, тілші, өлкетанушы, гуманитарлық ғылымдарының магистрі.

Қазақстан Республикасы, Алматы облысы, Талдықорған қ., e-mail: Andas_kazhet@mail.ru

Андас Қажет – журналист Алматинской областной газеты «Жетісу», краевед, магистр гуманитарных наук.

Республика Казахстан, Алматинская область, г. Талдыкорған, e-mail: Andas_kazhet@mail.ru

Андасбаев Ерлан Сүлейменұлы – І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік

университетінің инновациялық жұмыс және стратегиялық даму жөніндегі проректор, география ғылымдарының докторы.

Қазақстан Республикасы, Алматы облысы, Талдықорған қ.

Андасбаев Ерлан Сүлейменұлы – проректор по инновационной работе и стратегическому развитию государственного Жетысуского университета имени И. Жансүгірова, доктор географических наук.

Республика Казахстан, Алматинская область, г. Талды-Корган, e-mail

Артықбаев Жамбыл Омарұлы – Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің профессоры, тарих ғылымдарының докторы.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: socantropology@mail.ru

Артықбаев Жамбыл Омарұлы – профессор Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилева, доктор исторических наук.

Республика Казахстан, г. Нур-Султан, e-mail: socantropology@mail.ru

Әбу Алпамыс Жалғасұлы – Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті-Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Атамекен» тарихи-мәдени орталығының аға ғылыми қызметкері, PhD докторант.

Қазақстан Республикасы, Қаскелең ауданы, Шамалған а., e-mail: alpamys79@gmail.com.

Әбу Алпамыс Жалғасұлы – старший научный сотрудник историкокультурного центра «Атамекен» Библиотеки Первого президента Республики Казахстан – Елбасы Н. урсултана Назарбаева, PhD докторант.

Республика Казахстан, Қаскелеский район, с. Шамалған, e-mail: alpamys79@gmail.com

Байдалиев Дархан Дәулетжанұлы – М.Х. Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университетінің доценті, педагогика ғылымдарының кандидаты.

Қазақстан Республикасы, Тараз қ. e-mail: direkcia04@mail.ru

Байдалиев Дархан Дәулетжанұлы – доцент Таразского государственного университета имени М. Х. Дулати, кандидат педагогических наук.

Республика Казахстан, г. Тараз, e-mail: direkcia04@mail.ru

Байдалиев Дәулетжан Жамалбекұлы – Жуалы ауданы тарихи-өлкетану музейінің музейінің ғылыми қызметкері. Әлем халықтары жазушылар одағының мүшесі, өлкетанушы.

Қазақстан Республикасы, Жуалы ауданы.

Байдалиев Дәулетжан Жамалбекұлы – научный сотрудник Жуалинского районного историко-краеведческого музея. Член международного сообщества писательских союзов, краевед.

Республика Казахстан, Жуалинский район.

Баймырзаев Қуат Маратұлы – І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің ректоры, география ғылымдарының докторы.

Қазақстан Республикасы, Алматы облысы, Талдықорған қ.

Баймырзаев Қуат Маратұлы – ректор государственного Жетысуского государственного университета имени И. Жансүгірова, доктор географических наук.

Республика Казахстан, Алматинская область, г. Талдықорган,

Балмолда Мұнайдар – жазушы, Қазақстан жазушылар одағының мүшесі.

Қазақстан Республикасы, Орал қ.

Балмолда Мұнайдар – писатель, член Союза писателей азахстана.

Республика Казахстан, г. Уральск.

Бесбаев Жамбыл Баймырзаұлы – өлкетанушы.

Қазақстан Республикасы, Тараз қ.
Бесбаев Жамбыл Баймырзақұлы – краевед.
Республика Қазақстан, г. Тараз.

Бөрібаева Сәуле Бөкейханқызы – «Бозок» мемлекеттік тарихи-мәдени музей-қорығының директоры, педагогика ғылымдарының кандидаты.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: s_burbaeva@mail.ru.

Бурбаева Сауле Букихановна – директор Государственного историко-культурного музея-заповедника «Бозок», кандидат педагогических наук.

Республика Қазақстан, г.Нур-Султан, e-mail: s_burbaeva@mail.ru.

Баязитова Розалия Рафкатовна – М. Акмулла атындағы Башқұрт мемлекеттік университетінің доценті, тарих ғылымдарының кандидаты.

Ресей Федерациясы, Уфа қ., e-mail: rosali8@mail.ru

Баязитова Розалия Рафкатовна – доцент Башкирского государственного педагогического университета имени М. Акмуллы, кандидат исторических наук.

Российская Федерация, г. Уфа, e-mail: rosali8@mail.ru

Васильев Валерий Егорович – Ресей ғылым академиясы Сібір бөлімшесінің Солтүстіктегі саны аз халықтар мәселелері және гуманитарлық зерттеу институтының аға ғылыми қызметкері, тарих ғылымының кандидаты, e-mail: valera305@mail.ru.

Ресей Федерациясы, Якутск қ., e-mail: valera305@mail.ru.

Васильев Валерий Егорович – старший научный сотрудник Института гуманитарных исследований и проблем малочисленных народов Севера СО РАН, кандидат исторических наук.

Российская Федерация, г. Якутск, e-mail: valera305@mail.ru

Данилова Наталия Ксенофоновна – Ресей ғылым академиясы сібір бөлімшесінің солтүстіктегі саны аз халықтар мәселелері және гуманитарлық зерттеу институтының аға ғылыми қызметкері, тарих ғылымының кандидаты.

Ресей Федерациясы, Якутск қ., e-mail: dan_nataliksen@mail.ru

Данилова Наталия Ксенофоновна – старший научный сотрудник Института гуманитарных исследований и проблем малочисленных народов Севера СО РАН, кандидат исторических наук.

Российская Федерация, г. Якутск, e-mail: dan_nataliksen@mail.ru

Досымбаева Айман Медеубаевна – Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің профессоры, тарих ғылымдарының докторы.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: aiman_dos@inbox.ru.

Досымбаева Айман Медеубаевна – профессор Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилева, доктор исторических наук.

Республика Қазақстан, г.Нур-Султан, e-mail: e-mail: aiman_dos@inbox.ru.

Екимбаева Анар Сриловна - Қазақстан Республикасы Ұлттық музейі «Қасиетті Қазақстан» ғылыми-зерттеу орталығының «Қасиетті география» бөлімінің жетекшісі.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: ekimbaeva@mail.ru

Екимбаева Анар Сриловна – заведующая отделом «Сакральная география» научно-исследовательского центра «Сакральный Казахстан» Национального музея Республики Казахстан.

Республика Қазақстан, г.Нур-Султан, e-mail: ekimbaeva@mail.ru

Ескекбаев Дәуренбек – Алматы менеджмент университетінің бас ғылыми қызметкері,

тарих ғылымдарының кандидаты.

Қазақстан Республикасы, Алматы қ., e-mail: d.eskekbaev@mail.ru

Ескекбаев Дәуренбек – главный научный сотрудник Алматинского университета менеджмента, кандидат исторических наук.

Республика Казахстан, г.Нур-Султан, e-mail: d.eskekbaev@mail.ru

Жапаров Ренат Сейсенбекұлы – № 25 Ақтөбе тірек мектебі (ресурстық орталығы) КММ-нің директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары.

Қазақстан Республикасы, Жамбыл облысы, Жуалы ауданы, e-mail: direkcia04@mail.ru

Жапаров Ренат Сейсенбекұлы – заместитель директора по учебной работе опорной школы № 25 (ресурсный центр)

Республика Казахстан, Жамбылская область, Жуалинский район, e-mail: direkcia04@mail.ru

Жұманазар Асан - С. Бәйішев атындағы Ақтөбе университеті профессоры, филология ғылымдарының кандидаты.

Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ., e-mail: shalkar1900@mail.ru

Жұманазар Асан – профессор Актюбинского университета имени С. Бәйішева, кандидат филологических наук.

Республика казахстан, г.Актобе, e-mail: shalkar1900@mail.ru

Жұмабаев Батырхан Елекұлы – Қазақстан Республикасы Ұлттық музейі «Қасиетті Қазақстан» ғылыми-зерттеу орталығының басшысы.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: zhumabaevbatyrkhan@gmail.com

Жұмабаев Батырхан Елекұлы – руководитель научно-исследовательского центра «Сакральная Республика» Национального музея Республики Казахстан.

Республика Казахстан, г.Нур-Султан, e-mail: zhumabaevbatyrkhan@gmail.com

Замятин Дмитрий Николаевич – Жоғарғы экономика мектебінің аға ғылыми қызметкері, мәдениеттану докторы.

Ресей Федерациясы, Мәскеу қ. e-mail: metageogr@mail.ru.

Замятин Дмитрий Николаевич – главный научный сотрудник Высшей школы урбанистики имени А. А. Высоковского Факультета городского и регионального развития Национального исследовательского университета «Высшая школа экономики» (НИУ ВШЭ), доктор культурологии.

Российская Федерация, г. Москва, e-mail: metageogr@mail.ru

Зейнепқарова Ақниет Дулатқызы – Қарағанды облыстық тарихи-өлкетану музейінің кіші ғылыми қызметкері.

Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: zeinepkarova_akniyet@mail.ru.

Зейнепқарова Ақниет Дулатқызы – младший научный сотрудник Карагандинского областного историко-краеведческого музея.

Республика Казахстан, г. Қарағанды қ., e-mail: zeinepkarova_akniyet@mail.ru.

Иманжүсіп Раушан – Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің профессоры, философия ғылымдарының докторы.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail

Иманжүсіп Раушан – профессор Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилева, доктор философских наук.

Республика Казахстан, г.Нур-Султан, e-mail: raushankoshenova@mail.ru

Караманова Минсара Сәдуақасқызы – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік

университетінің «Қазақстан тарихы және әлеуметтік-саяси ғылымдар» кафедрасының меңгерушісі.

Қазақстан Республикасы, Қызылорда қ., e-mail: nurgul8486@mail.ru

Караманова Минсара Сәдуақасқызы – заведующая кафедрой истории Казахстана и социально-политических наук Кызылординского государственного университета имени Қорқыт Ата.

Республика Казахстан, г.Қызылорда, e-mail: nurgul8486@mail.ru

Кенжебекова Роза Нүсіпқалиқызы – Қазақстан Республикасы Ұлттық музейі, «Қасиетті Қазақстан» ғылыми-зерттеу орталығының сарапшысы.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: rosaken4@mail.ru

Кенжебекова Роза Нүсіпқалиқызы – эксперт научно-исследовательского центра «Сакральный Казахстан» Национального музея Республики Казахстан.

Республика Казахстан, г.Нур-Султан, e-mail: rosaken4@mail.ru

Қажымғалиев Өмірзақ – жазушы, өлкетанушы.

Қазақстан Республикасы, Атырау облысы, Құрманғазы ауданы, e-mail: tate2008@mail.ru

Қажымғалиев Өмірзақ – писатель, краевед.

Республика Казахстан, Атырауская область, Курмангазинский район, e-mail: tate2008@mail.ru

Қасымова С. – Көкшетау техникалық институтының профессоры, филология ғылымдарының кандидаты.

Қазақстан Республикасы, Көкшетау қ.

Қасымова С. – профессор Кокшетауского технического института, кандидат филологических наук.

Республика Казахстан, г. Кокшетау.

Касқырбай Рашид Касқырбаевич – «Белое солнце пустыни» визит-орталығының басшысы, география ғылымдарының кандидаты.

Ресей Федерациясы, Кабардино-Балкаркия Республикасы; e-mail: Kaskyrrashid@gmail.com

Касқырбай Рашид Касқырбаевич – оуководитель юрточного визит-центра «Белое солнце пустыни», кандидат географических наук.

Российская Федерация, Кабардино-Балкарская Республика; e-mail: Kaskyrrashid@gmail.com

Қошымова Ақнұр Оразғалиқызы – әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті. PhD доктор.

Қазақстан Республикасы, Алматы қ., e-mail: aknur_k@mail.ru.

Қошымова Ақнұр Оразғалиқызы – PhD докторант Казахского государственного университета имени ал-Фараби.

Республика Казахстан, г. Алматы, e-mail: aknur_k@mail.ru.

Ларина Елена Игоревна – М. В. Ломоносов атындағы Мәскеу Мемлекеттік университетінің доценті, тарих ғылымының кандидаты.

Ресей Федерациясы, Мәскеу қ., e-mail: ei-arina@mail.ru.

Ларина Елена Игоревна – доцент Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова, кандидат исторических наук.

Российская Федерация, г. Москва, e-mail: ei-larina@mail.ru

Медеуова Кульшат Агибаевна – Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық

университетінің профессоры, философия ғылымының докторы.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: mkulshat@mail.ru

Медеуова Кульшат Агибаевна – профессор Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилева, доктор философских наук

Республика Казахстан, г. Нур-Султан, e-mail: mkulshat@mail.ru

Марданова Зүлика Жеңіскызы – С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, гуманитарлық факультет, Қазақстан тарихы кафедрасының меңгерушісі, тарих ғылымдарының кандидаты, профессор.

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ., e-mail: zuleikha_m@mail.ru

Марданова Зүлика Жеңіскызы – заведующая кафедрой истории Казахстана гуманитарного факультета Павлодарского государственного университета имени С. Торайғырова, кандидат исторических наук, профессор.

Республика Казахстан, г. Павлодар, e-mail: zuleikha_m@mail.ru

Мирзабекова Айман Үсенқызы – ОҚО тарихи-мәдени-этнографиялық орталық МКҚК-нің ғылыми қызметкері.

Қазақстан Республикасы, Түркістан қаласы, e-mail: aiman-89-kz@mail.ru

Мирзабекова Айман Үсенқызы – научный сотрудник Южно-Казахстанского историко-культурно-этнографического центра.

Республика Казахстан, г. Түркістан, e-mail: aiman-89-kz@mail.ru

Мұканова Гүлнар Қайроллинқызы – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры. Қазақстан Республикасы, Алматы қ., e-mail: Gulnar_mukanova@mail.ru

Муканова Гюльнар Кайроллиновна - профессор Казахского национального университета имени аль-Фараби, кандидат исторических наук.

Республика Казахстан, г. Алматы, e-mail: Gulnar_mukanova@mail.ru

Мұхамбетулин Аманғали Мақанұлы – Қоғамдық қор төрағасы, өлкетанушы.

Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ, e-mail: islamaman@mail.ru

Мұхамбетулин Аманғали Мақанұлы – председатель Общественного фонда, краевед.

Республика казахстан, г. Ақтөбе, e-mail: islamaman@mail.ru

Мунтаев Смагул Курманғалиевич – «Алтын-Нур» этномәдени орталығының басшысы.

Ресей Федерациясы, Волгоград обласы, Палласовск ауданы. Эльтон кенті, e-mail: rav0209@yandex.ru

Мунтаев Смагул Курманғалиевич – руководитель Этнокультурного центра «Алтын-Нур».

Российская Федерация, Волгоградская область, Палласовский район, с. Эльтон, e-mail: rav0209@yandex.ru.

Мякишева Ольга Александровна – Қазақстан Республикасы мемлекеттік Орталық музейінің археология бөлімінің ғылыми қызметкері.

Қазақстан Республикасы, Алматы қ., e-mail: csmrk.kz@mail.ru, myakishevao@mail.ru

Мякишева Ольга Александровна – научный сотрудник отдела археологии Центрального государственного музея Республики Казахстан.

Республика Казахстан, г. Алматы, e-mail: csmrk.kz@mail.ru, myakishevao@mail.ru

Ноғайбаева Мендігүл Сағатқызы – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің тарих, археология және этнология факультетінің деканы, тарих ғылымдарының кандидаты, профессор.

Қазақстан Республикасы, Алматы қ., e-mail: nmendigul@mail.ru.

Ноғайбаева Мендігүл Сағатқызы – декан факультета истории, археологии и этнологии Казахского национального университета имени аль-Фараби, кандидат исторических наук, профессор.

Республика Казахстан, г. Алматы, e-mail: nmendigul@mail.ru.

Оразбаева Алтайы Иранбекқызы – М. В. Ломоносов атындағы Мәскеу Мемлекеттік университетінің Қазақстан филиалы директорының орынбасары, тарих ғылымының докторы, профессор

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: altaiy_orazbaeva@mail.ru

Оразбаева Алтайы Иранбекқызы – заместитель директора, Казахстанского филиала МГУ имени М. В. Ломоносова, профессор, доктор исторических наук.

Республика Казахстан, г. Нур-Султан, e-mail: altaiy_orazbaeva@mail.ru

Поваляшко Галина Николаевна – Қазақтың ұлттық «Шабыт» Өнер университеті, философия ғылымының кандидаты.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: hrizopraz-57@mail.ru

Поваляшко Галина Николаевна – доцент Казахского национального университета искусств «Шабыт», кандидат философских наук.

Республика Казахстан, г. Нур-Султан, e-mail: hrizopraz-57@mail.ru

Рақымжанова Салтанат Сержановна – Абылай хан атындағы Қазақ Халқараларық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті Халықаралық туризм менеджменті кафедраның аға оқытушысы.

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы, e-mail: rss1972@mail.ru

Рақымжанова Салтанат Сержановна – старший преподаватель кафедры менеджмента международного туризма Казахского университета международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, кандидат филологических наук, доцент.

Республика Казахстан, г. Алматы, e-mail: rss1972@mail.ru

Расул Абир Қуатұлы – Жамбыл облысы әкімдігінің Мәдениет, архивтер және құжаттама басқармасы «Тарихи-мәдени ескерткіштерді қорғау және қалпына келтіру дирекциясы» КММ-нің «Тарихи мұраларды зерттеу және мониторинг» бөлімінің меңгерушісі.

Қазақстан Республикасы, Тараз қ., e-mail: direkcia04@mail.ru

Расул Абир Қуатұлы – заведующий отделом КГУ «Дирекция по охране и восстановлению историко-культурных памятников» Управления культуры, архивов и документации акимата Жамбылской области.

Республика Казахстан, г. Тараз, e-mail: direkcia04@mail.ru

Рахимов Мәди Иләлұлы – Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, PhD докторанты.

Қазақстан Республикасысы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: madi_025@mail.ru

Рахимов Мәди Иләлұлы – PhD докторант Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева.

Республика Казахстан, г. Нур-Султан, e-mail: madi_025@mail.ru

Сағындықова Жұлдыз Ғадылбекқызы – Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті магистранты.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: zhuldyzka006@mail.ru

Сағындықова Жұлдыз Ғадылбекқызы – магистрант Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева.

Республика Казахстан, г. Нур-Султан, e-mail: zhuldyzka006@mail.ru

Салқынбек Досалы Исаханұлы ҚазҰАУ-нің кафедра менгерушісі, профессор.

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

Салқынбек Досалы Исаханұлы – заведующий кафедрой, профессор Казахского национального аграрного университета.

Республика Казахстан, г. Алматы.

Санатбаева Асыл Бақытжанқызы – Жамбыл облысы әкімдігінің «Тарихи-мәдени ескерткіштерді қорғау және қалпына келтіру дирекциясы» КММ «Монумент және архитектура» бөлімінің маманы.

Қазақстан Республикасы, Тараз қ. e-mail: direkcia04@mail.ru

Санатбаева Асыл Бақытжанқызы – специалист отдела КГУ «Дирекция по охране и восстановлению историко-культурных памятников» Управления культуры, архивов и документации акимата Жамбылской области.

Республика Казахстан, г. Тараз, e-mail: direkcia04@mail.ru

Сарсембина Бакыткул Куандыковна – Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі «Мектепке дейінгі балалық шақ» республикалық орталығының аға сарапшысы. Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: sarsenbinabakit@bk.ru

Сарсембина Бакыткул Куандыковна – старший эксперт Республиканского центра «Дошкольное детство» Министерства образования и науки Республики Казахстан.

Республика Казахстан, г. Нур-Султан, e-mail: sarsenbinabakit@bk.ru

Сәулембай Әбсадықұлы – Республикалық «Асыл мұра» журналының директоры – бас редакторы, Үздік өлкетанушысы.

Қазақстан Республикасы, Тараз қ., e-mail: direkcia04@mail.ru

Сәулембай Әбсадықұлы – директор-главный редактор Республиканского журнала «Асыл мұра», отличник краеведения.

Республика Казахстан, г. Тараз, e-mail: direkcia04@mail.ru

Семби Марат – зерттеуші, Қазақстан Республикасы мемлекеттік Орталық музейінің археология бөлімі.

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.,

Семби Марат – исследователь, Центральный государственный музей Республики Казахстан.

Республика Казахстан, г. Алматы.

Смағұлов Оразақ – Қазақстан Республикасы Ұлттық музейінің жетекші ғылыми қызметкері, ҰҒА академигі, Болония ғылым академиясының мүше корреспонденті (Италия).

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: orazak.ismagulov@mail.ru

Смағұлов Оразақ – ведущий научный сотрудник Национального музея Республики Казахстан, академик Национальной академии наук Республики Казахстан, член-корреспондент Болонский академии наук (Италия).

Республика Казахстан, г. Нур-Султан, e-mail: orazak.ismagulov@mail.ru

Смағұлова Айнагүл Оразаққызы – Қазақстан Республикасы Ұлттық музейінің ғылыми қызметкері.

Қазақстан Республикасы, Нұр – Сұлтан қ., e-mail: orazak.ismagulov@mail

Смағұлова Айнагүл Оразаққызы – научный сотрудник Национального музея Республики Казахстан.

Республика Казахстан, г. Нур-Султан, e-mail: orazak.ismagulov@mail

Смағұлов М. – «Астана» Медициналық университеті докторант, теолог.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.
Смағұлов М. – докторант Медицинского университета «Астана», теолог.
Республика Казахстан, г. Нур-Султан,

Сураганова Зүбәйда Қабиқызы – «Бозоқ» мемлекеттік тарихи-мәдени музей-қорығының ғалым хатшысы, тарих ғылымдарының кандидаты.

Қазақстан Республикасы, Нұр – Сұлтан қ., e-mail: suraganova_zk@mail.ru

Сураганова Зубайда Кабиевна – ученый секретарь Государственного историко-культурного музея-заповедника «Бозоқ», кандидат исторических наук.

Республика Казахстан, г. Нур-Султан, e-mail: suraganova_zk@mail.ru

Сырбаев Ербол Өмірзақұлы – Қазақтың Ұлттық аграрлық университетінің аға оқытушысы.

Қазақстан Республикасы, Алматы қ., e-mail:

Сырбаев Ербол Өмірзақұлы – старший преподаватель Казахского национального аграрного университета.

Республика Казахстан, г. Алматы.

Сыздық Ерлан Жарасұлы – «Тұран ТВ» телеарнасының редакторы, Қазақстан Республикасы журналистер одағының мүшесі, 2018 жылғы үздік өлкетанушы төсбелгісінің иегері.

Қазақстан Республикасы, Түркістан қ., e-mail: syzdyk1977@bk.ru

Сыздық Ерлан Жарасұлы – редактор телевидения «Тұран ТВ», член Союза журналистов Республики Казахстан, отличник краеведения.

Республика казахстан, г. Туркестан, e-mail: syzdyk1977@bk.ru

Таран Наталья Ивановна – Қостанай облысы әкімдігінің мәдениет басқармасы Денисов тарихи-өлкетану музейінің директоры.

Қазақстан Республикасы, Костанай облысы, Денисовка с., e-mail: taran_musey@mail.ru

Таран Наталья Ивановна – директор Денисовского историко-краеведческого музея Управления культуры акимата Костанайской области.

Республика Казахстан, Костанайская область, с. Денисовка, e-mail: taran_musey@mail.ru

Тауасарова Дилорам Рахимқызы – тарихи-мәдени этнографиялық орталықтың экскурсия жүргізушісі.

Қазақстан Республикасы, Түркістан қ., e-mail: Dila777mktu@mail.ru

Тауасарова Дилорам Рахимқызы – экскурсовод Историко-культурно-этнографического центра.

Республика Казахстан, г. Туркестан, e-mail: Dila777mktu@mail.ru

Тәжекеев Әзілхан Әуезханұлы – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің «Археология және этнография» ғылыми-зерттеу орталығының жетекшісі, PhD докторы.

Қазақстан Республикасы, Қызылорда қ., e-mail: azik8484@mail.ru

Тәжекеев Әзілхан Әуезханұлы – руководитель научно-исследовательского центра археологии и этнологии Кызалординского государственного университета имени Қорқыт Ата, доктор PhD.

Республика Казахстан, г. Кызылорда, e-mail: azik8484@mail.ru

Тоқпанов Еркін Айыпұлы – І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің профессоры, география ғылымдарының кандидаты.

Қазақстан Республикасы, Талдықорған қ., e-mail: tokpanov1960@mail.ru

Токпанов Еркін Айыпұлы – профессор Жетысуского государственного университета имени И. Жансүгірова, кандидат географических наук.

Қазақстан Республикасы, Талдықорған қ., e-mail: tokpanov1960@mail.ru

Төлебаева Нұргүл Бактыбайқызы – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің «Қазақстан тарихы және әлеуметтік-саяси ғылымдар» кафедрасының магистранты.

Қазақстан Республикасы, Қызылорда қ.

Төлебаева Нұргүл Бактыбайқызы – магистрант Кызалординского государственного университета имени Қорқыт Ата.

Республика Казахстан, г. Кызылорда.

Төлепов Нұржан Жолдығалиұлы – Жәңгір хан атындағы тарихи-этнографиялық музейнің меңгерушісі.

Қазақстан Республикасы, Орал қ., e-mail: tng411@gmail.com

Төлепов Нұржан Жолдығалиұлы – руководитель историко-этнографического музея имени Жангир хана.

Республика казахстан, г. Уральск, e-mail: tng411@gmail.com

Түсіпбекова Гүлсім Маткаримқызы – Абылай хан атындағы Қазақ Халқараларық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті, педогогика ғылымының кандидаты, доцент.

Қазақстан Республикасы, Алматы қ. e-mail: matkarimovna@mail.ru

Түсіпбекова Гүлсім Маткаримқызы – доцент Казахского университета международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, кандидат педагогических наук.

Республика Казахстан, г. Алматы, e-mail: matkarimovna@mail.ru

Уайсова Амина Мұхамедьярқызы – Абылай хан атындағы Қазақ Халқараларық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті аға оқытушы.

Қазақстан Республикасы, Алматы қ. e-mail: amina.uaisova@mail.ru

Уайсова Амина Мұхамедьярқызы – старший преподаватель Казахского университета международных отношений и мировых языков им. Абылай хана.

Республика Казахстан, г. Алматы, e-mail: amina.uaisova@mail.ru

Усубалиева Салтанат Жұмаділқызы – Абылай хан атындағы Қазақ Халқараларық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті Халықаралық туризм менеджменті кафедраның доценті, к.ғ.н.

Қазақстан Республикасы, Алматы қ., e-mail: salta-74@mail.ru

Усубалиева Салтанат Жұмаділқызы – доцент Казахского университета международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, кандидат педагогических наук.

Республика Казахстан, г. Алматы,., e-mail: salta-74@mail.ru

Утюшева Лариса Дмитриевна – «Білім зертханасы» жауапкершілігі шектеулі қоғамының жетекші, аналитик.

Ресей Федерациясы, Мәскеу қ., e-mail: m.utysheva@mail.ru

Утюшева Лариса Дмитриевна – ведущий аналитик общества с ограниченной ответственностью «Лаборатория знаний».

Российская Федерация, г. Москва, e-mail: m.utysheva@mail.ru

Хасенов Сырым Серікқазыұлы – Қазақстан Республикасы Ұлттық музейінің Қазақстан тарихы бөлімінің аға ғылыми қызметкер.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail:syrymhasenov22@gmail.com

Хасенов Сырым Серікқазыұлы – старший научный сотрудник отдела истории Казахстана Национального музея Республики Казахстан.

Республика Казахстан, г.Нур-Султан,., e-mail:syrymhasenov22@gmail.com

Чурикова Валерия Муратовна – Қостанай облысы әкімдігінің мәдениет басқармасы Денисов тарихи-өлкетану музейінің бас қор сақтаушысы.

Қазақстан Республикасы, Қостанай облысы, Денисовка с., e-mail: музеу@rambler.ru

Чурикова Валерия Муратовна – главный хранитель фондов Денисовского историко-краеведческого музея Управления культуры акимата Костанайской области.

Республика Казахстан, Костанайская область, с. Денисовка, e-mail: taran_museu@mail.ru

Шайкен Жалаледин – Қазақстан Республикасы мемлекеттік Орталық музейінің қор сақтаушысы. Қазақстан Республикасы, Алматы қ.,

Шайкен Жалаледин – хранитель фондов Центрального государственного музея Республики Казахстан.

Республика казахстан,г. Алматы.

Шәуенова Гүлзабира Әбікенқызы – Қазақстан Республикасы Ұлттық музейі «Қасиетті Қазақстан» ғылыми-зерттеу орталығының ғылыми қызметкері, PhD докторант.

Қазақстан Республикасы, Нұр-Султан қ., e-mail: gulzabira_72@mail.ru

Шәуенова Гүлзабира Әбікенқызы – научный сотрудник научно-исследовательского центра «Сакральный Казахстан» Национального музея Республики Казахстан.

Республика Казахстан, г.Нур-Султан, e-mail: gulzabira_72@mail.ru

Шегебаева Гулжахан Ибадуллақызы – Түркістан облыстық тарихи-өлкетану музейінің Сарыағаш филиалының меңгерушісі.

Қазақстан Республикасы Түркістан облысы, Сарыағаш қ., e-mail: saryagashmuzei@mail.ru.

Шегебаева Гулжахан Ибадуллақызы – заведующая Сарыағашским филиалом Туркестанского областного историко-краеведческого музея.

Республика Казахстан, Туркестанская область, г. Сарыағаш, e-mail: saryagashmuzei@mail.ru.

МАЗМУНЫ СОДЕРЖАНИЕ

Қазақстан Республикасы Ұлттық Музей директоры А. Мұхамедиұлының «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» III халықаралық ғылыми-тәжірбиелік конференция жинағына алғы сөзі	1
ҚАЗАҚСТАННЫҢ КИЕЛІ ЖЕРЛЕРІНІҢ МӘДЕНИ-ГЕОГРАФИЯЛЫҚ АЙМАҒЫНДАҒЫ БАСТАПҚЫ, СИМВОЛДЫҚ АТРИБУТТЫҚ ЖӘНЕ БАСҚА ДА ҚАСИЕТТІ ДЕҢГЕЙЛЕРІН АНЫҚТАУҒА АРНАЛҒАН ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	3
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ САКРАЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ БАЗОВОГО ОНТОСМЫСЛОВОГО, СИМВОЛИЧЕСКОГО, АТРИБУТИВНОГО И ДР. УРОВНЕЙ САКРАЛЬНОГО В КУЛЬТУРНО-ГЕОГРАФИЧЕСКОМ ПОЯСЕ СВЯТЫНЬ КАЗАХСТАНА	3
АЙТПАЕВА Г. А. САКРАЛЬНАЯ ГЕОГРАФИЯ КЫРГЫЗСТАНА: МЕСТА, ХРАНИТЕЛИ, ДИСКУССИИ	4
ВАСИЛЬЕВ В. Е. КУЛЬТ ГОРЫ В САКРАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ ТЕНГРИЗМА У ТЮРКОВ И САХА	17
ДАНИЛОВА Н. К. «ЫТЫК СИР»: САКРАЛЬНЫЙ ЛАНДШАФТ У СЕВЕРНЫХ ТЮРКОВ-САХА (КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ВОСПРИЯТИЯ ПРОСТРАНСТВА)	21
ЗАМЯТИН Д. Н. САКРАЛЬНАЯ ГЕОГРАФИЯ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ	28
ЛАРИНА Е. И. ИЗУЧАЯ САКРАЛЬНОЕ: ПОИСК МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ В ИССЛЕДОВАНИИ ФЕНОМЕНОВ КАЗАХСКОЙ РЕЛИГИОЗНОЙ КУЛЬТУРЫ	51
МЕДЕУОВА К. А. АТРИБУТЫ И ФУНКЦИИ САКРАЛЬНЫХ ОБЪЕКТОВ	64
ОРАЗБАЕВА А. И. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ЛОГИКИ ҰЛЫ ДАЛА	70
ПОВАЛЯШКО Г. Н. ТОПОНИМЫ КАК МНЕМОНИЧЕСКИЕ ТЕКСТЫ КУЛЬТУРНОЙ КАРТИНЫ МИРА	74
СМАҒҰЛОВ О., СМАҒҰЛОВА А. ҚАЗАҚ АТА ТЕГІНІҢ БАЙЫРҒЫ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ АЙМАҒЫ БҮГІНГІ ҚАЗАҚСТАНДАЙ БОЛҒАНЫ ХАҚ	79
ҚАЗАҚСТАННЫҢ РУХАНИ КИЕЛІ НЫСАНДАРЫН ЗЕРТТЕУ, САҚТАУ ЖӘНЕ КӨПШІЛККЕ НАСИХАТТАУ БОЙЫНША ТӘЖІРБИЕЛІК ҰСЫНЫМДАР	89
ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ИЗУЧЕНИЮ, СОХРАНЕНИЮ И ПОПУЛЯРИЗАЦИИ ДУХОВНЫХ СВЯТЫНЬ КАЗАХСТАНА	
АБДИГАЛИЕВА Д. К. ИСТОРИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ТРУДОВ А.Н. БУКЕЙХАНОВА	90
АНДАС Қ. ЖЕТІСУДЫҢ ЕЖЕЛГІ ҚАЛАЛАР	93
АЙТБАЕВА Г.Ж., УСУБАЛИЕВА С.Ж., РАКЫМЖАНОВА С.С. ҚАЗАҚСТАННЫҢ РУХАНИЯТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ МӘНІ	99
АРТЫҚБАЕВ Ж.О., ҚАСЫМОВА С. КӨКШЕ БАУРАЙЫНДАҒЫ	102

ҚАСИЕТТІ ЕСКЕРТКІШ	
АРТЫКБАЕВ Ж. О. К ИСТОРИИ ФОРМИРОВАНИЯ САКРАЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ КАЗАХСКОЙ СТЕПИ	109
ӘБУ А. Ж. ҚАЗАҚСТАННЫҢ РУХАНИ ҚАСИЕТТІ ОРЫНДАРЫН НАСИХАТТАУДАҒЫ «АТАМЕКЕН» ҰҒЫМЫ	114
БАЙДАЛИЕВ Д.Д. ТАРАЗ ҚАЛАСЫНЫҢ КИЕЛІ ЖЕРЛЕРІНІҢ ТАРИХИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	120
БАЙДАЛИЕВ Д. Ж. ЖУАЛЫ АУДАНЫНЫҢ КИЕЛІ ЖЕРЛЕРІНІҢ ОРНАЛАСУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	124
БАЛМОЛДА МҰНАЙДАР ТАРИХТА ҚАЛҒАН ОН ТӨРТ ӨРЕН	128
БЕСБАЕВ Ж. Б. БАБАЛАР МҰРАСЫ – ТАРИХИ ТАНЫМНЫҢ НЕГІЗІ	131
БАЯЗИТОВА Р. Р. НЕКОТОРЫЕ ПРАВИЛА ПОВЕДЕНИЯ БАШКИР, СВЯЗАННЫЕ С ПОЧИТАНИЕМ ГОР	136
ДОСЫМБАЕВА А.М. СОХРАНЕНИЕ КУЛЬТУРНОГО ЛАНДШАФТА В КОНТЕКСТЕ САКРАЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ КАЗАХСТАНА	140
ЕКИМБАЕВА.А.С. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАСИЕТТІ ГЕОГРАФИЯСЫНДАҒЫ «ҚЫЗ ӘУЛИЕ» ФЕНОМЕНІ: МАҢЫЗЫ МЕН ҚЫЗМЕТІ	147
ЕСКЕКБАЕВ Д. ӨЛКЕ ТАРИХЫНА МӘН БЕРЕЙІК НЕМЕСЕ КҮТІМСІЗ КҮМБЕЗДЕР	151
ЖАПАРОВ Р. С. Т. РЫСҚҰЛОВ АУДАНЫНДАҒЫ КИЕЛІ ЖЕРЛЕР ТІЗІМІНЕ ЕНГЕН ҚАСИЕТТІ НЫСАНДАР	160
ЖҰМАНАЗАР А, МҰХАНБЕТУЛЛИН А. М. ЕДІГЕ МОЛАСЫНЫҢ АҚИҚАТЫ	163
ЖҰМАБАЕВ Б. Е. ҚАЗІРГІ ҚОҒАМ РӨЛІНДЕГІ КИЕЛІ (ҚАСИЕТТІ) НЫСАНДАРДЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ	165
ЗЕЙНЕПКАРОВА А. Д. «БЕҒАЗЫ» АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ КЕШЕНІ	168
ИМАНЖҮСІП Р. НАСЛЕДИЕ ШОКАНА В КОНТЕКСТЕ САКРАЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ КАЗАХСТАНА	172
КЕНЖЕБЕКОВА Р. Н. КИЕЛІ НЫСАНДАРҒА ЕНГЕН ТАРИХИ ТҮЛҒАЛАР	178
ҚАЖЫМҒАЛИЕВ Ө.Ә. ЕДІЛ ЖАЙЫҚ АРАСЫ- АШЫЛМАҒАН ЖҰМБАҚ	184
МУКАНОВА Г. К. АЛАШ В ПЕТРОПАВЛОВСКЕ: «БЕЛЫЕ ПЯТНА» САКРАЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ	187
МҰХАМБЕТУЛИН А., ЖҰМАНАЗАР А. «САРТАЙ БАТЫР» ДАСТАНЫНЫҢ ҚАҺАРМАНЫ ҚАЙДА ЖЕРЛЕНГЕН?	190
МҰХАМБЕТУЛИН А., ЖҰМАНАЗАР А. ЕЛ ҚАМЫН ЖЕГЕН ЕР ЕДІ	194
НОҒАЙБАЕВА М. С., ҚОШЫМОВА А.О. ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ОҒЫЗ ҚАЛАЛАРЫ ЖӘНЕ ТАРИХИ АҢЫЗДАР	198
РАСУЛ А. Қ. ТАҢБАЛЫ ТАСТАР ТАРИХЫ	202
РАХИМОВ М. И. АЛПЫСБЕС М. А., МАРДАНОВА З. Ж. ЕРТІС ӨҢІРІ КИЕЛІ ОРЫНДАРЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ САНАНЫ САҚТАУ МЕН ХАЛЫҚ БІРЕГЕЙЛІГІН НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ	206
САЛҚЫНБЕК Д.И., СЫРБАЕВ Е. Ө. ҚАЗАҚСТАННЫҢ КИЕЛІ, ҚАСИЕТТІ ЖЕРЛЕРІНІҢ ТӘЛІМДІК-ТӘРБИЕЛІК МӘНІ МЕН МАҢЫЗЫ	210
САНАТБАЕВА А. Б. ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ ҚАСИЕТТІ НЫСАНДАРДЫҢ ТОПОНИМИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	214
СӨРСЕМБИНА Б. Қ. ҰЛЫ ДАЛА ТАРИХЫНДАҒЫ ДІНИ БІЛІМ БЕРУ	219
СӘУЛЕМБАЙ Ә. ӘУЛИЕАТА УЕЗІНІҢ БАСШЫСЫ В. КАЛЛАУР МЕН БӨЛТІРІК БАЙДЫҢ АҢЫЗҒА АЙНАЛҒАН ДОСТЫҒЫ	224
СМАҒҰЛОВ М. А. САРЫАРҚАДАҒЫ ҮШ ЖҮЗДІҢ ПІРЛЕРІ МЕН	229

«ӘУЛИЕЛЕР ОРДАСЫ» ЖАЙЛЫ	
СУРАГАНОВА З. К. ТКАНЕВЫЕ АТРИБУТЫ И ДАРОПРИНОШЕНИЯ НА СВЯТЫХ МЕСТАХ КАЗАХСТАНА: РАЗВИТИЕ ТРАДИЦИИ	233
СЫЗДЫҚ Е. ҚАРТ ҚАРАТАУ ЖАСЫРҒАН АҢЫЗДАР	241
ТОҚПАНОВ Е. А., АНДАСБАЕВ Е. С. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ІШКІ ТУРИЗМДІ ДАМУДАҒЫ КИЕЛІ ЖЕРЛЕРІНІҢ АЛАТЫН ОРНЫ	246
ТОҚПАНОВ Е. А., БАЙМЫРЗАЕВ Қ.М ТАБИҒИ ЕМДІК КИЕЛІ ОРЫНДАРДЫҢ ОРТАҚ БЕЛГІЛЕРІ	250
ТӨЛЕПОВ Н. Ж. СЫРЫМ ШЫҚҚАН ТӨБЕДЕН СЫРЫМ БӨГЕТІНЕ ДЕЙІН» АТТЫ ҒЫЛЫМИ ЭКСПЕДИЦИЯСЫНЫҢ ҚОРЫТЫНДЫСЫ	256
УСУБАЛИЕВА С.Д., УАЙСОВА А. М., ТУСУПБЕКОВА Г. М. АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ САКРАЛЬНОГО ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ	260
УТЮШЕВА Л.Д., МУНТАЕВ С.К., КАСКЫРБАЙ Р.К ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КАЗАХСКОЙ ЮРТЫ В ЭТНОКУЛЬТУРНОМ ТУРИЗМЕ РОССИИ	263
ХАСЕНОВ С. С. ҚАСИЕТТІ ХАЛЫҚ ЕМШІСІ - ӘУЛИЕ ЫРҒЫЗБАЙ ДОСХАНАҰЛЫ	270
ЧУРИКОВА В. М., ТАРАН Н. И. ТАЙНЫ ГОРОДА БРОНЗОВОГО ВЕКА, ХРАНИМЫЕ В ЗЕМЛЕ ДЕНИСОВСКОЙ	277
ШАЙКЕН Ж., СЕМБИ М. АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ ПАМЯТНИКОВ ТЕНГИЗ-КОРГАЛЖЫНСКОЙ КОТЛОВИНЫ	281
ШӘУЕНОВА Г. Ә. АБАЙ ҰЛЫЛЫҒЫ ЗЕРТТЕУ ЕҢБЕКТЕРІНДЕ	390
КАЗАҚСТАННЫҢ КИЕЛІ ЖЕРЛЕРІНІҢ ГЕОГРАФИЯСЫ: МУЗЕЙ КЕҢІСТІГІНДЕ ҚАЙТА ТАНЫСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	296
САКРАЛЬНАЯ ГЕОГРАФИЯ КАЗАХСТАНА: ПРОБЛЕМЫ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ В МУЗЕЙНОМ ПРОСТРАНСТВЕ	
АЙТКУЛ Х. А. МЯКИШЕВА О. А. УРОЧИЩЕ АКТЕРЕК КАК САКРАЛЬНЫЙ ОБЪЕКТ ЖЕТЫСУ: ВОПРОСЫ ИСТОРИОГРАФИИ И МУЗЕЕФИКАЦИИ	297
БУРБАЕВА С.Б. ФОРМИРОВАНИЕ ИЕРОТОПИИ – САКРАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА НА АРХЕОЛОГИЧЕСКОМ ПАМЯТНИКЕ «БОЗОК»: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ	305
МИРЗАБЕКОВА А.Ү. ТҮРКІСТАН - ЕЛІМІЗДІҢ ТУРИСТІК ОРТАЛЫҒЫ	310
САҒЫНДЫҚОВА Ж. Ғ. ОРТАҒАСЫРЛЫҚ САРАЙШЫҚ ҚАЛАСЫН САҚТАУ ЖӘНЕ МУЗЕЙЛЕНДІРУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	314
ТАУАСАРОВА Д.Р. МУЗЕЙ – КИЕЛІ МЕКЕН	318
ТӘЖЕКЕЕВ Ә. Ә., КАРАМАНОВА М. С., ТӨЛЕБАЕВА Н. Б. СЫР БОЙЫНЫҢ КИЕЛІ (ҚАСИЕТТІ) ОРЫНДАРЫ БОЙЫНША ТАҚЫРПТЫҚ ЭКСКУРСИЯЛАРДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ КАРТАЛАРЫ	322
ШЕГЕБАЕВА Г. И. ТУҒАН ЖЕР ТОПЫРАҒЫНДАҒЫ ТОЛҒАНЫС	326
АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ	331

ҚАЗАҚСТАННЫҢ КИЕЛІ ЖЕРЛЕРІНІҢ ГЕОГРАФИЯСЫ

халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция жинағы

САКРАЛЬНАЯ ГЕОГРАФИЯ КАЗАХСТАНА

сборник международной
научно-практической конференций

Жинақты құрастырған: Сураганова З. К, Екимбаева А.С.,
Кенжебекова Р. Н.

Жинаққа енген мақалалардың сапасы мен мазмұнына редакция
алқасы жауап бермейді.

Таралымы 300 дана.
Қаріп түрі «Times New Roman»